

Той

Юрій Гундарєв

Клоун Михась допрацьовував останні деньки. Було прийнято рішення про його вихід на пенсію.

Ну, по-перше, вік. І тут, як мовиться, все за законом.

По-друге, не міг же другий клоун Аркадій після Київського естрадно-циркового до сорока стрибати Зайцем-Розгуляйцем!

А по-третє, і це найголовніше, Михась був... несмішним клоуном. Так, він усе вмів: жонглював, ходив по дротіві, показував фокуси, дресирував (допоки був живий його вірний чотириногий партнер — пес Цей, а нового заводити було вже якось пізно), грав на декількох музичних інструментах і ще багато-багато іншого, що становить велике мистецтво цирку. Але... Але глядачі не сміялися. Навіть не всміхалися. "Весь вечір на манежі — клоун Той!" — спочатку пожвавлення, а потім, як і після кожної репризи, лишень поодинокі оплески...

Михайло Михайлович Михайлів — щуплявий, невисокого зросту, нібито без віку чоловік — вже з помальованими білилами щоками і жирними чорними плямами-сльозинками на нижніх повіках сидів перед дзеркалом у своїй гримерній. До виходу на манеж залишалося хвилин сорок. На столику, поміж баночками з гримом, стояв маленький металевий келишок з коньяком. Це вже за майже сорок років стало для Михайліва — Михася (як його всі, здається, завжди називали) — обов'язковим ритуалом. За п'ять хвилин до виходу — перекинув і нема! Це святе.

Михась байдуже дивився у вікно, по шибках монотонно барабанили краплини жовтневого дощу. Для нього день за днем з неблаганною жорстокістю наближався кінець світу. Гаплик усьому! Він не уявляв себе поза цирком. Втім, він усе життя і жив у цирку, облаштувавши під кімнату невелике підсобне приміщення.

Щиро кажучи, Михайло Михайлович Михайлів — це все "липа". А як ще назвати посиніле немовля, запеленате в грубий кочик, яке приніс в один із дитячих будинків, що причаїлися обабіч столиці, лісник Михайло, знайшовши під деревом писклявий згорток?

Коли Мишкові виповнилося років десять, їхню середню групу повезли до Києва на циркову виставу. Це згуртувало душу хлопчика: він захворів цирком. І в цього цирку було конкретне ім'я — Олег Попов!

Мишко вирізав і склеїв з ватману кашкет. Сам розфарбував його чорними шашечками. Сам навчився жонглювати спочатку трьома, а потім і п'ятьма камінцями...

Сам поїхав і сам вступив до київського училища.

Дні і ночі Михайлів проводив у цирку. Чистив клітки, виносив гній, допомагав встановлювати гімнастичні снаряди, страхував артистів, які працюють під куполом. А якось навіть цілий тиждень підміняв хворого ударника в оркестрі, на ходу опановуючи й інші музичні інструменти — раптом знадобиться.

Він стоїчно чекав на свій зоряний час — той чарівний момент, коли притихла в томливому чеканні публіка почує заповітні слова: "Сьогодні весь вечір на манежі клоун Михайло Михайлів".

І мрія нарешті збулася. Мрії завжди збуваються, якщо в них справді віриш.

Так і пролунало: "клоун Михайло Михайлів". Пролунало, але якось не звучало. Публіка не запам'ятовувала прізвище килимного. Казали: он той, маленький. Так і закріпилося за Михасем сценічне ім'я "Той". А коли з'явився хвостатий напарник, то з кличкою зволікань не було. Отже: "На манежі — Той і Цей". Зовсім інша справа!

У чорному репродукторі, який висів на стіні, щось клацнуло, і Михась почув голос адміністратора, який попереджав, що залишається п'ять хвилин до виходу клоуна.

Михайлів звичним рухом перекинув до рота келих і скорчив дзеркалу кумедну гримасу. Він був готовий до бою. Завжди напоготові!

Михась чесно і майстерно відпрацьовував свої вставні номери. Приймали тепло, після кожної репризи лунали оплески. Але ніхто не сміявся. Як завжди.

І ось закінчується його останній вихід. Він, тобто клоун Той, сидить на стільчику і грає на скрипці. З'являється великий вусатий адміністратор і робить Тою зауваження, мовляв, програма добігає кінця, діти вже стомилися і хочуть додому вечеряти і спати, а ти тут виграєш... Той слухняно киває головою. Адміністратор іде. А клоун знову починає тихенько бриньчати смичком. Тоді охоронець порядку повертається із грізно піднятими вусами і відбирає у Тоя смичок. Клоун слухняно сидить на стільчику, понуро опустивши голову. І знову, вже одним пальчиком, починає видобувати із скрипки щипкові звуки...

І аж тільки тоді Михась зауважив, що до нього прямує маленьке дівчатко, все в ореолі золотого кучерявого волосся, і протягає йому величезну шоколадку.

Той бережно бере подарунок, цілує в щічку прекрасну незнайомку і проводить її до батьків, які сидять у першому ряду. Потім він обережно розгортає шоколадку, відламує шматочок і дає дівчинці. Затим відламує ще часточку — і пропонує її мамі. Хлопчик-сусід зачаровано дивиться на клоуна, відкривши рота. "І ти теж хочеш?" — голосно запитує Артист, піймавши кураж, і хлопчеченя отримує свою порцію...

Що тут почалося! З усіх секторів, з усіх рядів чулося: "І мені!", "І мені!", "І мені!". Найспритніші хлопчачки та дівчатка вирвалися з чіпких обіймів матусь та бабусь і горохом котилися до Тоя.

Сміх! Крики!! Овація!!!

Диригент, розуміючи, що Михась усім своїм скромним, бідним, непримітним самотнім життям заслужив цю мить, що випадає на долю не кожного артиста, змахнув паличкою. Музиканти, побачивши, як Той закружляв у танці свою маленьку панночку, ефектно грянув аббівську "Танцюючу королеву"...

Михась тремтячими руками знімав ватою грим, коли репродуктор сказав, що його запрошує директор.

— Дозвольте, — несміливо постукав у масивні двері.

— Заходь, Михасику, дороженький, — огрядний директор, не без труднощів висунувшись із-за столу, вийшов назустріч і міцно обійняв старого клоуна.

— А ти знаєш, ми поквапилися з рішенням. Ти зростаєш. Зростаєш просто на очах. Сьогодні ти створив шедевр. Так-так, маленький шедевр! Це гідно Олега Попова...

При цих святих для Михайліва словах у нього затремтіла губа, і здалося, що він ось-ось заплаче.

— Отже, Михайле Михайловичу, закріплюй номер з шоколадкою, після новорічних програм повезеш його на міжнародний фестиваль до Праги. А Аркадій нехай ще рік-два зайцем пострибає. Ну що, по руках?

— Без питань, — чітко, по-солдатському відповів Михайлів і вийшов з кабінету, обережно причинивши за собою двері.

Він спустився неосвітленими сходами у свою гримерну, сів у крісло і, взявши залишену на столі вату, продовжив процес зняття гриму.

Дощ припинився, із вікна дихнуло приємною вечірньою прохолодою.

Михась нікуди не поспішав. У принципі, він вже був удома. У голові проносилися музика, сміх, його репліки, образ юної рятівниці, імені якої він так і не дізнався...

Після тривалих роздумів він дістав із тумбочки захований металевий килишок і, чого останніми роками ніколи — професія зобов'язувала! — не робив, повторно налив у нього коньяку.

"Сьогодні можна", — заспокоїв себе Михась і перекинув келих. Потім погасив світло і зачинив двері гримерки.

Він трохи постояв на сходовій клітині, вдихаючи такі рідні запахи — гною, тирси, сирого м'яса, ще чогось, що нагадує про дитинство, про його дитбудинок, запах, який завжди відчуваєш у яслах і дитсадках, — тепло дитячого дихання...

Михась міцно взявся за холодний поручень і почав обережно спускатися в темряві безлюдними сходами до свого холостяцького житла, розташованого у напівпідвальній частині цирку — його храму, якому він так віддано служив.

Чому — служив? Служить!